

Consensus als links perspectief?

• Guy Quintelier

Antonio Gramsci noemt in zijn *Gevangenisgeschriften* het marxisme — hoewel gezien zijn gevangenschap noodzakelijk versluierend, maar toch revelerend — de filosofie van de praxis. Hij onderscheidt deze scherp van andere politieke filosofieën of ideologieën: “Er is echter een fundamenteel verschil tussen de filosofie van de praxis en de overige filosofieën: de andere ideologieën zijn geen organische — immers tegenstrijdige — scheppingen omdat zij gericht zijn op het verzoenen van tegengestelde en tegenstrijdige belangen; hun ‘historisch bestaan’ zal van korte duur zijn omdat de contradicties na iedere gebeurtenis waarvan zij het instrument zijn, weer opbloeien. De filosofie van de praxis daarentegen probeert niet om de contradicties die in de geschiedenis en in de maatschappij bestaan vreedzaam op te lossen, integendeel: zij is de theorie zelf van deze contradicties. Zij is geen instrument met behulp waarvan de heersende klassen kunnen regeren, consensus kunnen verkrijgen of hegemonie kunnen uitoefenen over ondergeschikte klassen: zij is de uitdrukking van deze ondergeschikte klassen, die zichzelf op willen voeden tot de kunst van het regeren en die er belang bij hebben om de volle — ook onaangename — waarheid te leren kennen, die er belang bij hebben om niet in de (onmogelijke) valstrikken van de hogere klasse te lopen en dus zeker niet in hun eigen val.” (Antonio Gramsci, *Quaderni del carcere*, 1975, p. 1320)

Dit citaat geeft m.i. aanleiding tot een interpretatie met volgende beweringen en mogelijke verduidelijkingen:

a. Het marxisme onderscheidt zich van andere politieke ideestelsels doordat het de tegengestelde en tegenstrijdige belangen niet wil verzoenen. Het marxisme wil geen consensus afsluiten die onderliggende tegengestelde en tegenstrijdige belangen verdoezelt.

b. Gramsci noemt ideologieën organisch, wanneer ze historisch noodzakelijk zijn, wanneer ze noodzakelijk samenhangen met de heersende productieverhoudingen. Omdat de andere ideologieën o.a. de structurele geweldsituatie tussen arbeid en kapitaal maskeren, de tegengestelde en tegenstrijdige belangen willen verzoenen, noemt Gramsci ze niet organisch, maar tegenstrijdig met de heersende productieverhoudingen.

c. De tegengestelde en tegenstrijdige belangen zijn echter volgens Gramsci niet voor een lange periode te verzoenen — wat een nogal optimistische opvatting van Gramsci is. De contradicties blijven wel aanwezig maar worden integendeel gelaten aanvaard door de onderdrukten. Ze bloeien, tenminste binnen hun bewustzijn, niet meer op. De behoefte aan verzoening, aan rust en harmonie is blijkbaar sterker in de mensen aanwezig dan door Gramsci verwacht en ingezien.

d. Het marxisme streeft niet naar een

vreedzame oplossing van deze contradicties. Het marxisme is de theorie van de noodzakelijke conflicten in het menselijk bestaan (— om “nog maar eens” termen uit mijn *Communisme en conflict* te gebruiken). Daarom is het marxisme juist een filosofie van de praxis. Deze theorie maakt het juist mogelijk dat de nu onderdrukte klassen regeringsbekwaam worden.

e. De andere ideologieën zijn instrumenten waarmee de heersende klassen kunnen regeren. Ze dienen om consensus te verkrijgen, om de bestaande onderdrukkingssituatie te laten aanvaarden, en om de — bestaande tegenstellingen verdoezelende — hegemonie over de onderdrukte klassen te vestigen.

f. De val waarin de tegen haar onderdrukking strijdende klasse kan lopen, is het geloof dat consensus zal leiden naar een betere samenleving. De onderdrukte klasse moet ook de onaangename waarheid leren kennen, meer bepaald dat binnen de bestaande samenleving een werkelijke lotsverbetering van de mensheid niet mogelijk is. Het streven naar consensus is niet alleen een valstrik die gespannen wordt door de huidige heersende klasse, maar is ook aanwezig in de tegen de onderdrukking strijdende klasse. De onderdrukte klasse kan in haar eigen val lopen wanneer ze hoe dan ook consensus wil nastreven.

*
* *

Gramsci's visie op het consensusdenken blijft kritisch-actueel. Ook binnen een zogenaamde 'progressieve' beweging streeft men blijkbaar momenteel consensus na. Zo tracht *Het Sienjaar* bijvoorbeeld “een democratische totaalvisie te formuleren als platform voor een open gedachtenwisseling met alle progressieven in Vlaanderen. Dit zou eventueel de kristallisatiekern kunnen vormen voor een geleidelijke politieke hergroepering.” (p. 8) Men wil “een verbindende synthese van de sociale, ecologische, Vlaamse en mondiale emancipatiestromingen” (p. 9). Ook andere “progressieven” streven zo iets als consensus na. In een discussietekst rond het thema “Waarheen met de KP?” wordt impliciet het probleem van de verhouding tussen de KP en de democratische, progressieve en linkse bewegingen gesteld: “De

revolutionaire weg (naar een democratisch socialisme) neemt voor ons (, communisten,) de gedaante aan van een zich inzetten in de democratische, progressieve en linkse bewegingen.” (*Agora*, 1997/1, p. 5) In een reactie hierop stelt Filip Delmotte dat men daarbij toch niet kan uitgaan van het feit dat deze bewegingen revolutionair zijn. (Hij bepleit dan verder, m.i. ten onrechte, dat men het revolutionair perspectief maar moet laten vallen, en men maar moet zien wat zo een inschakeling zal opleveren. Zie *Agora*, 1997/2, p. 4-5. In de discussietekst worden wel nog belangrijke pistes binnen een revolutionair perspectief aangeduid.) Impliciet duidt Filip Delmotte het probleem van het nastreven van consensus binnen de progressieve beweging in Vlaanderen aan. Dit probleem houdt verband met Gramsci's analyse van het gevaar dat verbonden is met consensus.

*
* *

Binnen de “progressieve” beweging streeft men blijkbaar consensus na omdat men een grote massale beweging wil vormen, die op zijn minst de heersende neoliberale ideologische hegemonie wil doorbreken. Gramsci's kritiek op het consensusdenken heeft betrekking op de consensus die verworven wordt door de heersende ideologie die de bestaande wantoestanden doet aanvaarden. Men kan blijkbaar consensus nastreven met of tegen een heersende ideologie. Het Latijnse begrip “consensus” is trouwens dubbelzinnig. Het betekent zowel “overeenstemming” als “samenspanning”.

Moet men geen onderscheid maken tussen een statische en een dynamische consensus? Een statische (of harmonische) consensus is gericht op het verwerven en het behoud van volstrekte eensgezindheid waarbij kritische en afwijkende meningen niet aan bod mogen komen. Consensus is voor behoudsgezinden en reactionairen slechts mogelijk, wanneer elke kritiek monddood is gemaakt. Voor hen is consensus maar mogelijk als de critici genuileerd zijn. Het is dan ook ten onrechte dat men soms beweert dat, omwille van de mogelijke deelname van de christelijke arbeidersbeweging aan een “progressieve”

beweging elke kritiek op het religieuze fenomeen moet verzwegen worden, ook al zou men kunnen aantonen dat een kritiek op het religiefenomeen een voorwaarde is om ook maar een betere maatschappij mogelijk te maken. Wie een statische consensus nastreeft, onderdrukt zowel interne als mogelijk externe kritiek. Een pijnlijk voorbeeld daarvan vindt men in een recente publicatie van Ludo Abicht, *De herinnering is een vorm van hoop*, waarbij de linkse intellectuelen die zich tegen een "Vlaamse identiteit" keren, als nieuwe Belgen worden gestigmatiseerd en opzij geschoven (zie p. 7 en 20).

Door het rechtse, behoudsgezinde kamp wordt consensus gebruikt om inschikkelijkheid met de bestaande machtsverhoudingen af te dwingen, en elke vorm van kritiek uit te schakelen. Rechts ontkent ook het bestaan van wantoestanden die men slechts kan oplossen door het afschaffen van de bestaande consensus.

Deze statische consensus is ook zo goed als inhoudsloos: het is een lege ballon die enkel dient om een eenzijdige en onkwetsbare, liefst zo hoog mogelijke machtspositie te verwerven. Inhoudsloosheid en onkwetsbaarheid hangen hierbij samen. Omwille van het toebehoren tot de grote massa geeft men namelijk zijn eigenheid en kritische zin — in de mate dat men die al bezat — op. Men streeft enkel een onkwetsbare machtspositie na. Maar wat men zou gaan realiseren wanneer men die macht verworven heeft, blijft vaag en onduidelijk. Het streven naar zo een consensus om zo enigszins politieke macht te verwerven toont dan ook zijn inhoudsloosheid, wanneer men deze politieke macht verworven heeft.

Maar niet alleen de inhoudsloze consensus omwille van de massale omvattendheid, is zinloos, ook sektarisme is dat. Het gaat hierbij om een kleine groep die meent het grote gelijk in haar bezit te hebben. Dit grote gelijk heeft echter geen impact op het politieke "denken" van de meerderheid, en kan daarom nooit lang enige rol van betekenis spelen.

Om de gevaren van een statische consensus of een zinloos sektarisme te ontlopen, moet men een dynamische (of conflictgeladen) consensus nastreven. Een dynamische consensus behoudt juist de onderlinge kritische verhoudingen. De eigen-

heid van de deelnemers gaat niet verloren. Een dynamische consensus is maar tijdelijk en heeft betrekking op de aanpak van een concreet probleem. Wat de mensen samenhoudt, is het concreet-zakelijke probleem dat men gezamenlijk wil oplossen. Verschillende visies op het probleem kunnen geuit worden. Men maakt vanuit deze visies verschillende duidelijke analyses die onderling afgewogen kunnen worden. Men spreekt voor de oplossing van het concrete probleem onderlinge akkoord over de theoretische en praktische gezamenlijke aanpak ervan af.

Dynamische consensus is een voorwaarde voor een gezamenlijke strijd, voor het aanpakken van concrete strijdpunten. De globale visies kunnen daarbij nog verschillen. De onderlinge kritiek moet daarom niet onderdrukt worden. De wederzijdse betrokkenheid bestaat juist in de kritische, conflictgeladen verhouding tot elkaar. Deze onderlinge kritische beoordeling maakt juist dat men nauwgezet de aanpak van een concreet strijdpunt blijft volgen, dat daarin dynamiek behouden blijft.

*
* *

Het onderscheid tussen statische en dynamische consensus loopt parallel met het onderscheid tussen rechts en links.

Rechts is een levenshouding waarin men op voorhand elke mogelijkheid tot conflict wil uitsluiten. Al het toevallige, het vreemde, het willekeurige, het onbekende, het nieuwe, het onzeker-makende, kortom al het verontrustende moet beheerst of vernietigd worden. Een rechts iemand wil een geüniformiseerde maatschappij waar alles rustig en vredevol verloopt, waar er geen enkele reden tot onrust is. Het is waar dat de mens soms behoefte heeft aan rust en bescherming, een rechtse levenshouding bestaat er echter in dat men steeds zijn eigen rust en veiligheid verkiest. Een middel daarvoor is de statische consensus die de individuen binnen een heersende ideologie gevangen houdt. De consensus dient hier om elke vorm van kritiek uit te schakelen.

Links daarentegen is iemand die de eigen behoeften, belangen en doelstellingen van zichzelf en van een andere mens respecteert, en de conflicten die daaruit ontstaan, aangaat en

aanvaardt. Hij of zij wil deze conflicten na hun ontstaan op een menselijke manier oplossen. Om bestaande wantoestanden te verbeteren is een links iemand bereid de traditionele, rustgevende regelingen — de statische consensus daarrond — waarin de mens tot hertoe zijn verhouding tot zichzelf, de anderen en de natuur heeft gevestigd, te doorbreken en te veranderen.

Een massale "progressieve" beweging is niet zomaar mogelijk. Een consensus tussen oude en nieuwe sociale bewegingen, tussen verschillende politieke partijen is niet zomaar mogelijk — omdat erbinnen zowel linkse als rechtse tendensen bestaan. Links en rechts zijn niet te verzoenen. Wie deze verzoening toch zou nastreven, handelt conflictmijdend en is dus rechts. Het is typisch voor de verdedigers van een statische consensus dat ze het bestaan van een onderscheid tussen links en rechts ontkennen.

Een statische consensus dient om de bestaande

maatschappij in stand te houden. De kritiek op de heersende ideologie is echter noodzakelijk, wanneer deze ideologie dient om mensen ervan te weerhouden bestaande wantoestanden aan te pakken. Deze ideologie dient ook maar opdat de beheerste klassen de overheersing zouden aanvaarden. De heersende ideologie staat een noodzakelijke, fundamentele wijziging van het menselijk samenleven — dat zich ook uitstrekt in de productiesfeer — in de weg. Consensusdenken is behoudsgezind denken indien de tegenstellingen niet aan bod mogen komen. Links moet een dynamische consensus over concreet-zakelijke problemen nastreven, indien het politiek-praktisch wil werken. Zo een onontkoombaar concreet-zakelijk probleem is de ordening van onze economie.

Guy Quintelier

de burger en zijn staat een vergelijking Italië-België

lezingencyclus door Freddy De Pauw (De Standaard)

De gelijklopende verhoudingen van de burger tot de staat in België en Italië, met alle gevolgen van dien voor de rol en de organisatie van de staat, de politieke partijen, het middenveld, etc. De totstandkoming van de Italiaanse eenheidsstaat, de verhoudingen stad-platteland, het Zuiden vs.

het Noorden, de rol van de kerk. De economie (in al haar grijstinten) en de criminaliteit, de georganiseerde misdaad, de mafia. De recente evoluties in de Italiaanse politieke wereld en de strategische verschuivingen in de Italiaanse linkerzijde.

**woensdagen 26 november, 3 en 10 december
telkens om 20 uur**

in Elcker-Ik Gent, Gewad 15, Gent. Vooraf inschrijven op tel. 09.223.50.34.